

ADATOK A KELET-KÖZÉP-EURÓPAI LORETO-KULTUSZHOZ

A názáreti ház és a Loreto-kultusz

A trsti (Tersatto) kolostor 1628-ból származó szövege szerint: „Amikor a Nagy Isten a 'Hižu od Nazareta'-át, amelyben a Szűz Mária született és feltápláltatott, az angyaltól bejelentett neki a Szent Lélektől, hogy Istentől fiút termékenyített, nem akarván azt, hogy az pogány kézen maradhassék, mert a fényességet a sötétségtől elfoglaltatni nem szabad, ezért felemelte az angyal a kezével. Mert akkor az a világ, amelyben a Frankopan urak uralkodtak, a senji és a modruskai területek azokon a harcokon kívül van. A 'Hižu od Nazareta' nyugodni akar ezen a csendes helyeken. 1291 nyarán, amikor IV. Nikola pápa, I. Rudolf Kaiser és II. László magyar király uralkodtak... Akkor kedves Szűz Mária, azzal a házzal az egyik, másik és a harmadik helyről eljöttél, nyugodsz ezen a helyen, hogy a tengeről és szárazföldről látni lehessen, hogy a tengeren hajózáva, a földön járva, Te vagy a tengeri és földi királynő. Segítségül fognak hívni és ezen vagy azon az ereszentelt helyen Téged kérnek különböző kegyelmek megkapására... 1294 december 10-én a szent ház ismét felemeltetett Loretoba, ahol le lett téve. Trst nevezetes és szent hely maradt, ahol az említett Frankopanok és trsater Alexius Plovani egy templomot építettek föl...” A kegyhelyet a ferences rendnek adták át.

Ha megnézzük az andocsi kegytemplom alapításának történetét a tersatóival feltűnően azonos motívumokat találunk. „Andocs eredetileg prépostság volt és a török idők alatt maradt pap nélkül. 1642-ben két jezsuita páter jött Nagyszombat-ról Andocsra, akik... hogy a pokol gonosz csatlósaival ne a távolból, hanem közelből harcolhassanak, közéjük telepedtek le és az andocsi plébániát, melyet nemrégén hagyott itt a licentiátus, lakásuknak választották, mert a Mindenszentek tiszteletére felszentelt templom romjai még fennállottak, akiknek pártfogásra a nehéz munkában hathatós gyámolítást nyeretek. Ezen romok között a Szeplőtelen Szűz (Immaculata Genitrix) csodákkal tündöklő szobra volt látható, melyet a képromboló kálvinisták sértetlenül hagytak... Azt mondják, hogy a templom menedékhely volt, ahova a keresztények gyakran menekültek, valahányszor a pogányok rájuk rontottak, sokszor védelmet is találtak, mert vaksággal sújtotta őket az Isten, vagy kezük és lábuk remegésével büntette meg a vad népet. A templomot, melyet a törökök pusztítása részben rombadöntött, a hívek alamizsnáiból úgy helyrehozták, hogy az istentiszteletet elvégezhatték benne.”¹

¹ Nagyszombati jezsuita évkönyv. 1638.

Ez időtől kezdve történtek imameghallgatások, csodák, amelyek a kegyhely kialakulásának legendáját kialakították. A jezsuiták által kialakított kegyhelyet a ferencesek kapták meg gondozásra. Az erre vonatkozó adománylevél hitelesen bizonyítható csodákat említ, amelyek itten történtek, ezeket az egyház helyben hagyta és ami eddig csak a nép ajkán élt, azt most igazolta.² „Elengedhetetlen kötelességünk, hogy mikor Isten különös jeleivel megmutatja és akarja, hogy őt ezen a helyen tiszteljék... mikor az emberiség nagy pártfogója Istennek legkedvesebb anyja, Mária, fejezi ki azon akaratát, hogy vágyódik végtelen akaratát ránk árasztani. Figyelemmel nézzük a Somogy-megyei Andocsra, püspöki falunkban lévő és a Boldogságos Szűzről elnevezett templomot, ahol a szentély a lakosok elbeszélése alapján alapzat nélkül látszik állani és mint a hagyomány tartja, az angyalok hozták ide és éjjelenként gyakran angyalok éneke hangzik fel. Gyakran fényességben tündöklök. Ezen helyet a törökök is olyan tiszteletben tartották, hogy nem tiltották el, miszerint a búcsúások a legtávolabbi helyről is ide jönnek.”³

Az Egyház szentesíteni akarta azt a legendát, hogy a templom alap nélkül állana és elrendelte a szentély alapzatának megvizsgálását. Az e célból ideküldött veszprémi piarista tanár, Imre atya, jelentésében a következőket írja: „Kevés napokkal ezelőtt a méltóságos Volkra Ottó veszprémi püspök megbízásából kiküldetésben voltam azon szentély káplánjával Mihállyal, hogy vizsgáljam meg, vajon az andocsi szentélynek van-e alapja. A bernünket elfogó félelem miatt az ügyet végrehajtani nem tudtuk... Így tanúskodom, Veszprémben, 1723. június 29-én.”⁴

A csodatevő szobor híre ekkor már túlnőtt az egyházmegye határain. 1727-ben a nagyszombati jezsuiták ismét megemlítik ezt. Eszerint Andocs községében a Boldogságos Szűz csodás és sok csodákkal ékeskedő szentélye tűnik ki, melyet ugyanis a Dunán és több mérföldnyire elterjedő erdőségen keresztül Isten csodával elhozott és ide helyezett.”⁵ Először említik meg, hogy „a csodatevő szobornak olyan ereje van; hogy a török ellen is megvédi hozzája menekülőket. A betegeket meggyógyítja, a hozzáfordulók kívánságát teljesíti.”⁶

A fentieket figyelembe véve láthatjuk a búcsúhely alakulásának egyes fázisait. Először csak egy romos középkori templom, a Mindenszentek tiszteletére szentelve és a török uralom ideje alatt népi búcsújáró hely. A hiedelem szerint a szentélynek nincsen alapja. A romok között megmaradt a kegyszobor. (Még nem loretoi Mária!) A XVII. század közepén a jezsuiták veszik át. Amikor véglegesen kialakul a máig ismert legenda, átadják Andocsot éppenúgy egy kolduló rendnek, mint ahogy szinte kivétel nélkül, Ausztriában is tették. Ekkor már olyan kialakult for-

² Jezsuita tartományi évkönyv. 1642.

³ Az andocsi rendház alapító levele 1719. május 1-jén.

⁴ A veszprémi püspöki levéltárban levő eredetinek az andocsi ferences rendház levéltárában található másolata.

⁵ Nagyszombati jezsuita évkönyv. 1727.

⁶ Jordánszky 1836. 142. Itt említi: „Sokan most is azt tartják a régi hagyományok után, hogy az angyalok által hozott ennek a templomnak kápolnája szentéllyel együtt.” Az idézett munka egy más helyén hozzáteszi, hogy a csodatevő szobor Kalocsáról való. Ugyanezt írja Katona István 1800-ban írott munkájában. (Historia Metropolitane, Kolocensis Ecclesiae. 1800. II. 86. o.)

mát látunk, amely visszahatott a népi vallási költészetre.⁷ Ennek egy jellegzetes példája az „Új emlék az andocsi Boldogságos Szűz Mária meghozása Kalocsáról az angyalok által, 1521-ben. Nyomtatott Budán, Bagó Márton és fiánál 1882.” Itt ennek csak egy részét közöljük.

Hogy az igaz hitre tért a magyar nép,
Ez volt az első csodálatos kép,
Mely hazánkat ékesíté,
Kegyelmekben részesíté.

Sok nagy nyomorult nyert nála gyógyulást,
Sok megátalkodott bűnös jobbulást.
A kegyelmeknek szám a nincs,
Tiszteltessék a drága kincs.

Utóbb Kalocsát is dúlta ellenség,
Népét is zavarta hitetlenség.
egyszer éjjel csak elveszett,
Senki nem tudván hova lett.

A kápolna helyét most id láthatják,
Azért az emberek csak azt mondhatják,
Hogy az angyalok vitték el,
A kápolnát a szent kézzel.

Az útban látható még sok csodajel.
Mégis egy pusztta volt a választott hely,
Hol áldott zárda készült,
Körébe szép helység épült...

A legenda szerint, éppen úgy mint Tersato legendájában is, az angyalok hozták ide a szentélyt, amelyhez nagy templomot építettek. Több helység után esetünkben Andocs lett a végleges hely. A később kialakult kalocsai eredet-legenda, szerintem, összefügg avval a ténnyel, hogy az egyik legfontosabb magyarországi jezsuita rendház Kalocsán épült ki. A kegyeszobor lényegesen nagyobb múltra tekint vissza, mint a Loreto-kultusz, utólag vált 'Loreto-Máriává'. Feltűnő, hogy ez abban a korban történt, amikor a török uralom itt már véget ért. Mindenesetre megmagyarázható avval a ténnyel, hogy ezen a vidéken is komoly ellenreformációs akciókra került sor. Ahogy a bajorországi Loreto-kultuszban sem találjuk meg a török veszély elleni védekezést, úgy Andocsnál is azonos a fejlődés. Tersatóban a 'Názáreti Háza' említik és azt, hogy háborúktól védett terület. Kalocsáról a háborús veszély elől menekítették az angyalok a védett helyre. Nagy időbeli el-

⁷ Vallási ponyva archív. Gaál.

tolódással vált az andocsi kegyhely 'Mária házává' azaz a názáreti házzá, a Loretó-kultusz kelet-közép-európai elemei hiányoznak.

Több évtizedes Loretó-kultusz kutatás után meggyőződésemm, hogy az andocsi kegyhely legendája a magyarországi történelem és az ellenreformáció törekvéseinek közös produktuma, és ebben az esetben nem tartozik szorosan a kultuszhoz, amelyik a dél-német területeken kizárólag az ellenreformációval függ össze úgy, hogy a kegyhelyek is ebben az időben alakultak ki. A kelet-ausztriai és kismértékben nyugat-magyarországi, felvidéki Loretó-kultusz összefügg ugyan erősen az ellenreformációval, de nagyobb jelentősége volt a törökökkel kapcsolatos háborús eseményekben.

A XV. századi kegyszobor Máriája Gyermekeit a jobb karján tartja, a loretói kegy-szobor Madonnája gyermekét mindig a bal karján hordja. Az andocsi gótikus Szűz Anyát a XIX. század óta felöltöztetik. 1946-ban még nem volt megkoronázva, erre később került sor. (1. kép)

Párhuzamként bemutatjuk az 1921 óta burgenlandi Lorettom Madonnáját. Minden búcsú alkalmával a 'casa santa' füstös konyhájában volt, azaz az oltár mögött egy kis kormosra festett fülkében. Az asszonyok egész éjjel sort álltak a kápolna előtt és egyesével mentek be Máriához. Megfigyelésem szerint, mindenki hangosan beszélt az Örök Anyával, elmondta súlyos gondjait. Ez a kegyszobor azonos az itáliai Loreto szobrával. Felöltöztetés nélkül volt. Nem is volt ruhája. 1970-ben a kismartoni püspök Itáliából hozott ide szerzeteseket, akik a Loretto Madonnát „olaszosították”, azaz áthozták a kegyszobrot a templomba, egy mellékoltáron állították fel, és búcsú alkalmával nem voltak hajlandók a konyhába visszavinni. Emiatt a páterek és a búcsújárók között komoly konfliktus támadt. Végül úgy oldódott meg a kérdés, hogy a burgenlandi horvátok búcsújárásakor a szobrot ide viszik ki. 1970-ig a szobor nem volt megkoronázva. Erre szintén nagy viták után 1971-ben került sor. Ugyanekkor elégették a templom galériáján levő gazdag votiv-gyűjteményt. Az ilyen adományokat eretnekségnek tekintették. (2. kép)

Bécs és kelet-közép-európai Loreto-kultusz

A XV. századtól a XVII. sz. végéig Kelet-Ausztria és Nyugat-Magyarország lakói igen veszélyes éveket éltek át. Már 1437-ben, majd 1476-ban és 1483-ban török haderők dúlták fel Karintiát. Városokat foglaltak el, leégették az útjukba eső falvakat és leromboltak várakat. Emlékük még ma is úgy él, mint ahogy korábban a magyarok kalandozásai. A török seregek Horvátországon keresztül, Szlovénián át, Friaulból, azaz délről törtek be erre a vidékre. Még nagyobb lett a török veszély 1529-ben, majd 1532-ben amikor Karintia mellett Kelet- és Felső-Steierországot dúlták fel a török erők. A Bécs 1529-ben történt ostroma után a török sereg Steierország keleti és a nyugat-magyarországi területein vonult vissza és rabolta ki, dúlta fel, ami útjába akadt. 1532-ben a tartomány déli részén behatolva Karintiát és Felső-Steierországot (Obersteiermark) pusztították. Erről a háborús akcióról a steier történeti mondákban szép példákat találunk.

Így például a Seckau apátságot a közelben elvonuló törökök nem tudták elpusztítani, mert a hegyről le, hegyre föl úton egyszer látták a tornyokat, egyszer nem. Azt hitték, hogy valami gonosz szellem játszik velük és továbbmentek. A helyi monda szerint Mária védte meg az apátságot úgy, hogy megzavarta a törökök látását. A Seckauval szomszédos Gaal nevű település lakói a hegyek közé menekültek az úgynevezett 'Rosenkogel'-ra. Azon a helyen, ahol megmenekültek, egy fakápolnát építettek a Loretói Szűz tiszteletére. Ez ma is áll és többek között ma a hegymászók búcsúhelye. Az építményt, nem a casa santa szerint képezték ki. Loretóra csak a fekete Mária szobra és az emberek Loretó-tudata emlékeztet. A kápolna melletti dombon annyi 'Alpenrose' virágzik, hogy szinte vörösen égni látszik. Ezt Mária akarátának tulajdonítják.

Kérdezni lehetne, miért említjük meg ezeket a török beütéseket. Erre igen egyszerű a válasz. Ha felrajzoljuk a török dúlások útvonalát (3. kép) és felkutatjuk az összes Loretóval kapcsolatos helyet (kápolnát, kegyszobrot) (4. kép) nagy meglepetés áll elő.

Ugyanis ha a két térképet egymásra helyezzük, a török pusztítás útja és a Loretó kegyhelye vonala pontosan fedik egymást.

Mint ahogy a Gaal községben, úgy a felvonulási út mentén is sok helység, részben a lakosság, de gyakran főurak, a török veszéllyel kapcsolatos Loret-kápolnákat építettek. Ezen a területen a XVII. századi alapításoknál egyszer sem találjuk meg a 'szent ház' alaprajzát, a casa santa-t. Lényeges a fekete Mária. A meglevő kegy-szobrok többségének arca a barokk ízlésnek megfelelő „szerecseny”. Elégge ke-rek, koromfekete arc és nagy, csillogó fehér szemek.

Monika Wiegele⁸ asszony doktori munkájának elkészítése során ezeket is feldolgozta és feltérképezte, ugyanakkor az alapítás megállapítható idejét is közölte. Míg az előző tájegység szent helyei spontánul alakultak ki, addig ezen a tájon belül más faktorok is jelentősek voltak. Ezek összefüggenek a délnémet területek történelmével és erős monarchikus, de mégerősebb ellenreformációs háttére van. Így nem véletlen, hogy Ausztria területén az első Loretó-kegyhelyet Bécsben és ott is a császári augusztinus templomban alapították.⁹ Ez döntő hatással volt a további hasonló alapításokra. Kihatott az egész kelet-közép-európai területre, az-az Ausztria keleti felére és Magyarországra.

A Német-Római Birodalom háborút viselt nyugaton. A svédek támadták északról és délről a francia udvar gondoskodott arról, hogy az isztambuli udvar megfelelő katonai erővel fenyegethesse keletről. Ehhez járult a reformáció egyre erősebb hatása. Bajorországban az uralkodó család és néhány főúr alapították a Loretó-kegyhelyeket, amelyek érthető okokból nem álltak a török veszéllyel kapcsolatban, hanem kizárólag ellenreformációs feladatot töltöttek be. A legendából fakadó pszichikai ok itt hiányzott, az ugyanis, hogy Mária házát a mohamedán veszély elől menekítették az angyalok Loretóba. Mária a veszélyeztetett terület peremén őrködött! Azaz nemcsak a szellemi; a vallást érintő veszélyt hártotta el,

⁸ Wiegele 2000.

⁹ Wolfgruber 1868.

hanem elsősorban a fizikait. Bajor szomszédainknál ebben az időben, szintén ellenreformációs célzattal a barokk, szellemi, építési, zenei, stb. irányzat lett döntő fontosságú. Ez hatott a Loretó-kultusz megmutatkozására is. E kultusz itteni központja a reutbergi női kolostor volt. 1618-ban állították fel itt az első Loretói Mária kegyképet. Megmaradt a kegyszobor fekete színe, de Máriát gazdag barokk öltözetben egy aranytól villogó térbe, az égi napsugárba állították bele. (5. kép) Az ekkor már jezsuiták gondozásában levő Loretó a rend feladatának megfelelően itt kizárólag az ellenreformáció feladatát látta el. A 'fekete Mária' tisztelete nem is tudott igazán megerősödni, megmaradt az általános 'Mária-kultuszban'. Nem véletlen, hogy a Loretó-kultusból kiindulva olyan utat kerestek, amelyik itt célravezetőbb. Ezért alakult ki a pirosposzsgás arcú 'Loreto-kindl' azaz a csecsemő Jézus tisztelete, amelynél a tulajdonképpeni kegyszobor másodlagos fontosságú lett. A viaszból készített kisgyerek Jézuskának tulajdonítottak gyógyító erőt. (6. kép) A kegyszobor szerepe nem tűnt el teljesen, de jelentősége a lényegében a szembetegségek gyógyulásánál maradt meg. Így a nyugat-ausztriai és bajorországi Loretó-kegyhelyek Máriája kivétel nélkül a szembetegséggel kapcsolatos 'szentkút' kegyhelyek maradtak.

Az osztrák Alpeselek nyugati oldalán levő területek, az akkor még független egyházi állam Salzburg, Felső-Ausztria területén a Loretó-kultusznak éppenúgy ez a formája alakult ki, mint a cseh királyság területén is. A prágai casa santánál alakult ki a 'prágai Jesulein' tisztelete, amely lényegében megegyezik a bajorországi 'Loreto-Kindl' kultuszával. A prágai alapítás korábbi mint a bécsi és indítóoka nem a török veszedelem hanem a husziták elleni harcok volt, azaz szintén a katolikus vallás megvédését szolgálta. Nem is tudott mélyebben hatni, mert helyét hamarosan a Moldva folyóban megölt mártír, Nepomuki Szt. János tisztelete váltotta fel.

A bécsi Loretó-kápolna alapítása későbbi időre esik és elsősorban a török veszéllyel függ össze. Már II. Ferdinánd császár igen nagy Loretó-Mária tisztelő volt. Nemcsak az itáliai Loretóba zárandokolt el, hanem a Szent Szűzet a birodalom és a trón védőasszonyává emelte...¹⁰ Felesége, Eleonora császárnő 1627-ben, azaz a bajorországi és prágai alapítások után, kiállított egy alapítólevelet: „Mi Eleonora császárné... adjuk ezen levéllel és okmánnyal todomásul, hogy a mindenható és legszentebb Egek Királynője és Szűz Mária tiszteletére egy különleges, a szent kápolna mintájára, a Loretói Nagyasszony tiszteletére augusztinus kolostorban ennek alapítását és építését elrendeljük...”¹¹ Ez a kápolna bent a templomban a loretói 'casa santa' alapja és méretei szerint készült el. A szent ház szobájában volt az oltár, amely mögött egy Mária kép állt. (7. kép) A hátsó falon egy fülkében, (Mária füstös konyhájában) volt a kegyszobor felállítva.¹² (8. kép) Az 1830-ban felszentelt kegyhely háborúkkal kapcsolatos tisztelete hamarosan érezhetővé vált. II. Ferdinánd írása szerint: (Amióta itt van,) azóta nem volt olyan háború vagy csata, hogy az elfoglalt zászlókból vagy más hadi jelvényekből legalább egy darab ne lett volna a Loretói

¹⁰ Wolfgruber 1868. 12.

¹¹ Wolfgruber 1868. 5.

¹² Wolfgruber 1868. 64.

Máriának szentelve.¹³ Ugyancsak a Bécsben levő Loretói Máriához fohászkodott segítségért, amikor nagy veszély vagy háború fenyegette. Ő a Loretói Máriát seregei 'főstratégájának, vezetőjének' szentelte.¹⁴ Ugyanekkor a Loretói Szűzet a császárnők, de általában minden szülő asszony védőszentjének nevezték.

Eleonóra császárnő befolyására kezdtek el főurak, elsősorban azok, akik a török ellen harcokban vezető szerepet vittek, birtokaikon hasonló kápolnák építését.

A karintiai és steierországi, a XVII. században alapított Loretó-kápolna kivétel nélkül a török veszéllyel kapcsolatosak. Bizonyos mértékig más a helyzet, ha a Bécsben és Alsóausztriában megtalált Loretó-tiszteleti helyeket vizsgáljuk meg.

LORETO – TEMPLOMOK – KAPOLNÁK – SZOBROK KELET-AUSZTRIÁBAN

Wiegele Monika felvétele 1999.

Bécs:

1.	St. Augustin ¹⁵	1627	4.	Langenzersdorf	1830
2.	St. Anna	?	5.	St. Ruprecht	1830
3.	Maria Loretto Jedlese	1713			

Alsóausztria déli része:

6.	Baden	1692	14.	Tulln	1710
7.	Sollenau	1640	15.	Seibersdorf	1644
8.	Wr. Neustadt	1647	16.	Zwentenddorf	1711
9.	Katzelsdorf	1644	17.	St. Leonard	
10.	Edlitz	?		a Forst	1718
11.	St. Pölten	1741	18.	Scheibbs	1873
12.	Murstetten	1716	19.	Säusenstein	1750
13.	Walbersdorf	1663	20.	Rax	1958

Alsóausztria északi része:

21.	Schönkirchen	1683	29.	Rohrmühle b. Ebernsdorf	1718
22.	Göllersdorf	1694	30.	Horn	1657
23.	Mailberg	1762	31.	Schrattental	1690
24.	Schöngraben	1664	32.	Allensteig	1690
25.	Gars	1724	33.	Waidhofen a. d. Th.	1672
26.	Eggenburg	1688	34.	Ottenstein	1680
27.	Geras	XVIII. sz.	35.	Straß i. Straßertal	1666
28.	Maiersch b. Gars	?	36.	Unterrana	1677

¹³ Wolfgruber 1868. 28.

¹⁴ Wolfgruber 1868. 12.

¹⁵ Wolfgruber 1868. 12.

Burgenland:

37.	Deutschkreuz	?	41.	Lockenhaus	1671
38.	Eisenstadt	?	42.	Rechnitz	1679
39.	Loretto	1644	43.	Güssing	1724
40.	Stotzing	1745			

Steierország:

44.	Mürzzuschlag	1657	55.	Burgau	XVIII. sz.
45.	Neuberg a. d. Mürz	1734	56.	Dechantskirchen	1755
46.	Oberkapfenberg	1676	57.	Vorau	1732
47.	Mautern	1699	58.	Festenburg	1709
48.	Gaal/Rosenkogel	XVII. sz.	59.	Eisenerz	1839
49.	Murau	1680	60.	Gutenberg b. Weiz	1691
50.	Graz	1651	61.	Lichtenegg i.	
51.	Schwanberg	1712		Gschmair	?
52.	Halbennrain	XVIII. sz.	62.	St. Johann b.	
53.	Bad Gleichenberg	1836		Herberstein	1672
54.	Hohenbrugg b.				
	Fehring	1594			

Salzburg:

63.	Radstadt	1677	64.	Salzburg-Stadt	1616
-----	----------	------	-----	----------------	------

Karintia:

65.	Klagenfurt-Kapuziner	1662	70.	Maria Dornach	1728
65.	Klagenfurt-Dom	1658	71.	Ötting	?
66.	St. Andrä	1647	72.	Kötschach	XVII. sz.
67.	Straßburg	1650	73.	Mandorf	1657
68.	St. Veit a. d. Glan	1668	74.	Mattling	?
69.	Millstatt	1650	75.	Winnebach	1650

SZLOVENIA:

76.	Ljubljana	1669	79.	Pljuška Gora	XVII. sz.
77.	Nazarje	1624	80.	Gradische St. Goriach	
78.	Maribor	1655			

Az 1683. évi bécsi ostrom idején a török csapatok a fővárostól északra és nyugatra állandóan sarcolták a tájat. Ezen az úton igyekeztek utánpótlást szerezni. Hogy pusztításuk milyen mértékű volt azt legjobban Fischamend példájából láthatjuk. Az első török ostrom után a kiirtott lakosság helyére horvátnyelvű menekülteket telepítettek ide, de a egész Bécs és Dévény közötti területre is. A tanácsülési jegyzőkönyveket is horvátul vezették. 1683 után nem maradt egyetlen horvátnyelvű lakos se, a tájat nyugatról újra telepítették. Mödling város teljes lakosságát lemészárolták. Számtalan példát lehetne idézni, de itt csak arra utalunk, hogy ezek alapján megérthető, miért épült az ostrom utáni években ismét sok Loretó-kegyhely. Ezt Meglátjuk a mellékelt jegyzékből szépen megláthatjuk. Az alapítások évszámai megmutatják melyik időszakban lett ez a hullám erős. Első hullám a bécsi alapítás után. A második az 1683. évi ostrom után, azaz a XVII. század végén. Feltűnő, hogy a XVIII. században ismét sok tiszteleti-helyet alapítottak. Ekkor már régen elmúlt a török veszély, ennek emléke is már a mondákba ment át. Megmaradt azonban az a veszély, amelyik egy évszázaddal korábban a bajorországi alapítások oka volt, a reformáció. A lakosság többsége protestáns lett és sokirányú erőfeszítésbe került ezeket a katolikus vallásra visszahozni.

A török ellen védő Mária feladata megszűnt, elveszett az ezzel kapcsolatos kegyhelyek tiszteletének jelentősége is. Ahogy a bécsi udvar ezek alapításánál útmutató volt, úgy az új korszakban ismét vállalta az új feladatot. A Loretói Szűz a katolikus hit védelmezője lett! Ennek is Bécs lett központja illetve az új hullám elindítója. Az augusztinusok templomában vallották meg hitüket a konvertált evangélikusok. Ez 1733-tól lett általános. (16.) Nemesek és az egyszerű rendbeliek tanúvallomása lehetségessé vált más Loretó-tiszteleti helyen is. Új alapításokkal találkozunk, az alapítók azonban ekkor már a főurak lettek. Ennek megfelelően megszűnt a ferencesek egyszerűsége, gazdag barokk stílus lett az új kápolnák jellemzője.

A lelkiismeretes kutatás ellenére sem fogjuk tudni megállapítani, hány Loretó tiszteleti-hely volt. A levéltárak erről hallgatnak. Azt tudjuk azonban, hogy a török idők után sok helyen eltávolították a Loretó-kegyszobrot és helyét a félholton álló 'Sarlós Boldogasszony' foglalta el. Ezt is hamarosan kiszorította a Nepomuki Szt. János kultusza, de ugyanilyen jelentős lett az új tömegveszély, a pestis, kolera védőszentjeinek tisztelete. Így aztán ma ha meg is találjuk még a Loretó kegyszobrot, az nem jelenti azt, hogy tisztelete is megmaradt. A kultusz legtöbb esetben átment az általános barokk Mária-kultuszba. Sok esetben megtaláltuk a Loretói Mária tiszteletét úgy, hogy az sem a török veszéllyel, sem az ellenreformációval nem kapcsolatos, ez a tudat eltűnt! Loretó Mária kifejezés ismert, de ez csak a Mária tisztelet egyik formája. Mint búcsújáróhely lényegében csak az észak-burgenlandi Lorettó-ban, a hajdani Nádasdy alapítású casa santa maradt meg. Hasonló a helyzet Andocson is, ahol a búcsújárás az általános Mária tisztelettel kapcsolatos.

Irodalom

JORDÁNSZKY Elek

1836 Magyarországon és az ahhoz tartozó részekben Lévo Boldogságos Szűz Mária kegyelemképeinek rövid leírása. Pest.

WIEGELE, Mónika

2000 Der Loretokult in Habsburgerreich von Trsat bis Prag. Doktori értekezés, kézirat, Institut für Volkskunde, Wien.

WOLFSGRUBER, Călestin

1868 Geschichte der Loretokapelle bei St. Augustin in Wien. Wien.

Károly Gaál

Der Loreto-Kult in Mitteleuropa

Während des 16. Jahrhunderts, noch mehr aber im 17.-en wurde mancher alten Wallfahrtsorten neuer Kult zugeschrieben. So war es auch in Andocs, welches schon während der Türkenzeit geistliches Zentrum war. Aus Italien ausgehend erreichte dieses Gebiet der gegenreformatorische Loreto-Kult. Auch die gotische Marienstatue wurde zur Loreto-Madonna umbenannt. Ähnliches finden wir in Baiern nicht aber innerhalb des ostmitteleuropäischen Raumes, d. h. Niederösterreich, Steiermark, Kärnten und Westungarn. Hier waren diese Kultorte Neugründungen. In der Steiermark und Kärnten entstehen die ersten Loreto-Verehrungsorte am Anfang des 17. Jhdts, auf den sonstigen Gebieten erst Mitte und zweite Hälfte dieses Jhdts. In den 15. und 16. Jahrhunderten haben hier die türkischen Heere blutige Raubzüge geführt, die Bevölkerung dezimiert, ausgeraubt und Siedlungen verbrannt. Als aus Italien die Loreto-Kult als Abwehrsymbol gegen die Türkengefahr diese Gegend erreicht hatte, wurden die Loreto-Kirchen, Kapellen, Statuen gegründet.

Mit Jesuitenvermittlung hat diese Verehrungsform Mariä erst im ersten Drittel des 17. Jhdts. Wien erreicht. Die erste Loretokapelle gründete im Jahre 1627 Kaiserin Eleonora, die Ehefrau des Kaisers II. Ferdinand. Die Kultverbreitung geschah in Südösterreich von "Unten", d. h. aus der Bevölkerung ausgehend, hier war es aber umgekehrt. Nach dem Wiener Hof gründeten die ostniederösterreichischen und westungarischen Hochadeligen, die im Kampf gegen die Türken beteiligt waren ihre Loretokapellen. Nach der Belagerung Wiens 1683 kam es zu einer neuen Gründungswelle. Diese Loretó-Heiligtümer symbolisierten die "geistliche Verteidigung" gegen die Türken.

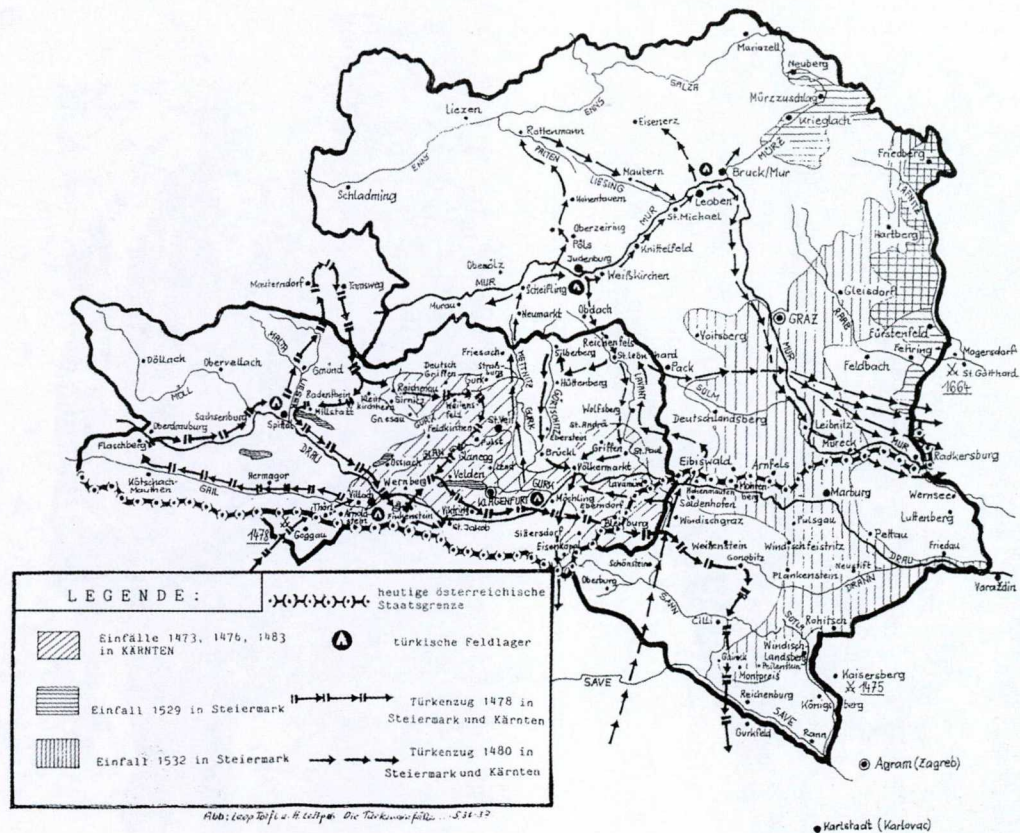
Als das türkische Reich aus Ungarn zurückgedrängt war, d. h. ab Anfang des 18. Jhdts. können wir eine neue Gründungswelle feststellen, die aber mit der früheren seelischen Überzeugung kaum etwas zu tun hat. Die geistliche Abwehrbedeutung war schon verschwunden, aktuell war aber auf diesen Gebieten der Kampf gegen die Reformation. So hat man Maria von Loreto die Verteidigung der katholischen Religion zugeschrieben.

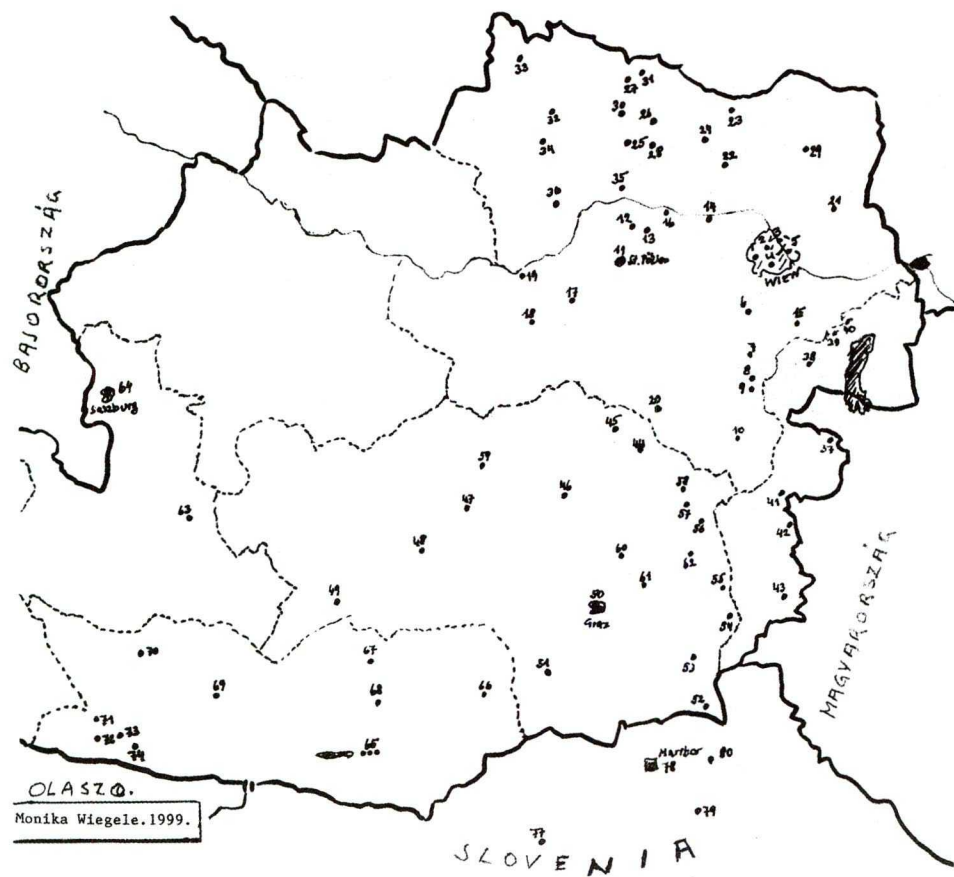
1. KÉP: AZ ANDOCSI KEGYSZOBOR 1946-BAN
(FOTO GAÁL)

2. KÉP: A LORETTOMI KEGYSZOBOR 1967-BEN, A MEGKORONÁZÁS ELŐTT. EKKOR MÉG A FÜSTÖSKONYHÁBAN ÁLLT. 1970-BI N OLASZ LEKÉSZÉK KORNÁZTÁK MEG. (FOTO GAÁL)

3. KÉP A TÖRÖK DÚLÁSOK ÚTVONALA AUSZTRIÁBAN

4. KÉP LORETÓ-TEMLOMOK-KÁPOLNÁK-SZOBROK SZÖVEG SZERINTI SZÁMOZÁSA.

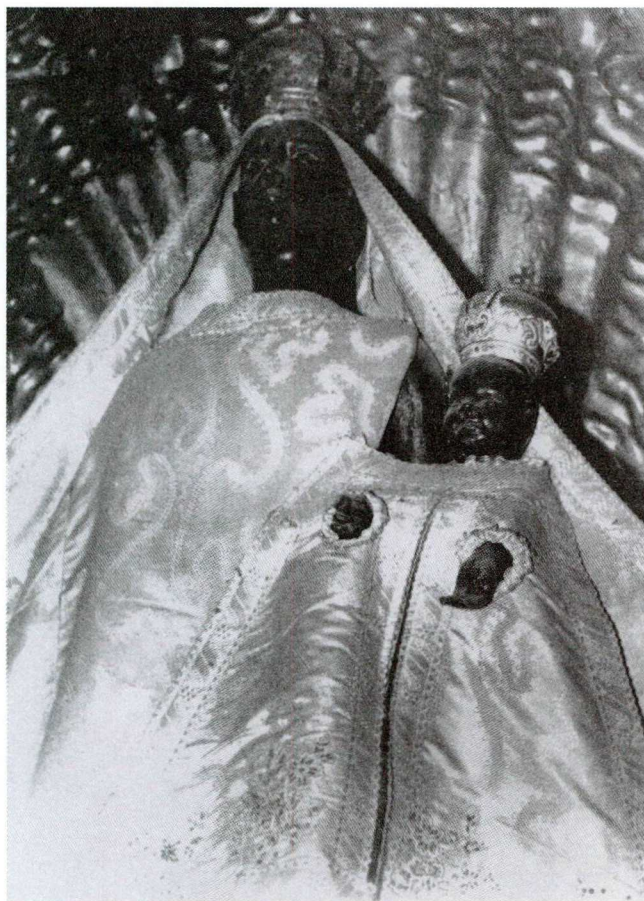

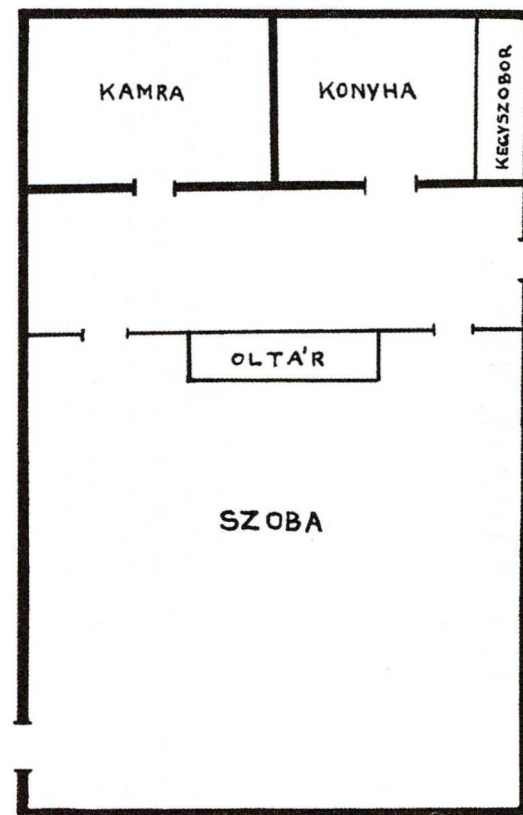
5. KÉP: KEGYKÉP. REUTBERG / BAJORORSZÁG

6. KÉP: REUTBERGER JESUKIND

7. KÉP: A LORETTO-KÁPOLNA OLTÁRA FELETTI MÁRIASZOBOR.
SOKAN ÖSSZETÉVESZTIK A KEGYSZOBORRAL. (FOTO: GAÁL)

CASA SANTA

8. KÉP. A LORETTO-KÁPOLNA LALAPRAJZA
(GAÁL KÁROLY)